

KS. EDWARD GÓRECKI

PARAFIA MIEJSCEM SPEŁNIANIA SIĘ KOŚCIOŁA

Wiele już powiedziano i napisano na temat parafii jako ośrodka administracyjno-duszpasterskiego czy podstawowej struktury służącej parafialnej wspólnotcie wiernych.

Z opracowań pastoralistów i dzisiejszych doświadczeń wynika, że parafia w swej strukturze winna być wspólnotą wspólnot. Refleksja teologiczna Karła Rahnera przybliżyła zajmującym się tą tematyką pojęcie parafii jako miejscowego Kościoła, w którym spełnia i realizuje się jeden Kościół Jezusa Chrystusa. Użycie przez Sobór Watykański II pojęcia „kościół” do Kościoła partykularnego (diecezji), któremu przewodzi biskup i zastosowanie go w sposób analogiczny do parafii z uwagi na ścisłą jej relację do biskupa diecezjalnego, pozwala inaczej niż dotąd spojrzeć na rzeczywistość eklezjalną parafii. W niniejszym przyczynku chcę się zająć wstępnymi normami Kodeksu odnoszącymi się do wspólnoty parafialnej. Najpierw w mojej refleksji pozwolę sobie na umiejscowienie parafii i jej roli w kontekście różnych poglądów na jej temat (rozdz. I). Następnie zostanie uwypuklony jej charakter wspólnotowo-eklezjalny w oparciu o Kodeks Jana Pawła II.

A JEDNAK PARAFIA...

1. Wątpliwości co do adekwatności struktury parafialnej

Ocena przydatności struktury parafialnej w 20 wieku była zróżnicowana.

Złożyły się na to najpierw warunki społeczne, ekonomiczne i kulturalne i z tym związany rodzaj mentalności. Postępująca laicyzacja i w jakimś stopniu nieskuteczność dotychczasowego sposobu dusz-

pasterzowania powodowały poczucie bezradności i prowokowały w pewnych granicach krytykę istniejącego systemu parafialnego, wątpliwości co do celowości zachowania dotychczasowej struktury parafialnej w realizacji zadań przed nią stawianych. Czasem odzywały się głosy wprost ją odrzucające, zwłaszcza w miastach. Już w pierwszej połowie 20 wieku zarzucano parafii, że jest zbyt oddalona od życia ludzi, ich powiązań rodzinnych i zawodowych, że stała się gettem. Osoby kontaktujące się z parafią w głównych sytuacjach życiowych, odstręczało – co zwłaszcza jest zrozumiałe u osób religijnie nie pogłębionych – schematyczne podejście w załatwianiu ich spraw. Zarzucano nawet, że parafie nie były w stanie właściwie ustosunkować się do rodzących się w Kościele ruchów zmierzających do ożywienia i odrodzenia parafii a przez to Kościoła¹.

W miarę jak stawało się jasne, że parafia wymaga odnowy i reorganizacji, na tyle umacniały się wysiłki popierające ten cel na różnych odcinkach jej działalności. Wspomniane zmierzające do odrodzenia parafii ruchy podkreślały znaczenie:

liturgii jako szczytowego punktu wszystkich ważniejszych sytuacji życia chrześcijańskiego;

– wiarygodności parafii, która ma się wyrażać w tym, że będzie ona wspólnotą na serio traktowanej miłości chrześcijańskiej;

– otwartości ekumenicznej;

– odnowy katechezy i

– świadomości o misyjnym powołaniu wszystkich wiernych².

2. Opowiedzenie się Kościoła za parafią

Ustosunkowanie się Kościoła do zagadnienia przydatności i znaczenia struktury parafialnej w duszpasterstwie w naszych czasach zostało wyrażone w jej pozytywnej ocenie w dokumentach soborowych (KL 42, DB 30 i 32) i w posoborowym dokumencie wykonawczym – MP „Ecclesiae Sanctae” Pawła VI z 6.08. 1966³. Taka ocena wynika także z innej wypowiedzi Pawła VI. W lipcu 1963 r. kard. Franz König przekazał licznie zgromadzonym proboszczom z różnych

¹ F.Connan – J.C. Barreau, Die Pfarrei von Morgen. Vorschläge zur Neugestaltung, Luzern 1968, s. 16-17.

² Tamże, s. 30-41.

³ Ecclesiae Sanctae (= ES) I, nr 21: AAS 58 (1966) s. 757-787.

krajów Europy ustne przesłanie Pawła VI, w którym papież podkreślił duże znaczenie parafii w Kościele i w świecie w dziedzinie ewangelizacji⁴. Jan Paweł II w adhort. *Catechesi tradendae* z 16.10.1979 nazywa parafię „pierwotnym miejscem katechezy” oraz „rodzinnym, braterskim i gościnnym domem, w którym ochrzczeni i bierzmowani uświadamiają sobie, że są Ludem Bożym”⁵. Ten sam papież w adhort. *Christifideles laici* uważa parafię za „najbardziej ostateczne uobecnianie Kościoła a poniekąd sam Kościół, zamieszkujący pośród swoich synów i córek”⁶. W przemówieniu z dnia 12.05. 1985 r. Jan Paweł II określił parafię jako „zwykły wyraz życia religijnego” wiernych⁷, zaś w przemówieniu z dnia 26.06.1992 r. nazwał ją „naturalnym centrum radosnej nowiny” służącym odnowieniu sumień i budowaniu rzeczywiście chrześcijańskiej wspólnoty⁸. Według katechizmu Kościoła Katolickiego parafia jest „miejscem, gdzie wszyscy wierni mogą się zgromadzić na niedzielną celebrację Eucharystii”⁹.

WSPÓLNOTA WIERNYCH ZASADNICZYM KRYTERIUM ISTNIENIA PARAFII WEDŁUG KODEKSU JANA PAWŁA II

1. Novum wprowadzone przez Kodeks z 1983 r.

W tytule trzecim zajmującym się wewnętrzną organizacją Kościołów partykularnych rozdział szósty, obejmujący kan. 515-552, poświęcony został parafiom i ich duszpasterzom: proboszczom i wikariuszom parafialnym.

Na obraz parafii, jakiego dostarczał KPK z 1917 r. składały się: traktowanie parafii jako terytorialnej części diecezji, rozumienie jej jako instytucji do zapewnienia wiernym posługi duchowej, związanie jej z beneficjum, co przesłaniało jej istotną rolę. Kodeks Bene-

⁴ F. Connan – J.C. Barreau, dz. cyt., s. 21-22.

⁵ Nr 67c : AAS 71 (1979) s.1277-1340.

⁶ Nr 26a : wyd. Wrocław 1989.

⁷ Przemówienie w Utrechcie – Parafia – wspólnota wiary, nadziei i miłości: „L’Osservatore Romano”, wyd. pol. 6 (1985) zeszyt nadzw. 1, s. 7.

⁸ Przemów. do biskupów Czech i Słowacji: „L’Osservatore Romano. Wochenausgabe in deutscher Sprache” 22 (1992) nr 30, s.10-11.

⁹ Nr 21 97; wyd. Pallotinum 1998.

dykta XV, zajmujący się interesującą nas problematyką w kan. 451-478, nie mówił wyraźnie o parafii. Do nabycia i utraty urzędu proboszczowskiego odnosiły się kan. 1409-1488, traktujące o beneficjach.

Soborowa duszpasterska wizja parafii przesądziła o nowym kształcie przepisów w Kodeksie z 1983 r. W 37 kanonach prawodawca zajmuje się kolejno: pojęciem parafii i różnymi jej rodzajami (kan. 515- 518), powierzeniem parafii proboszczowi (kan. 520-527), obowiązkami proboszcza (kan. 519, 528- 537), utratą władzy przez proboszcza (538), zarządzaniem parafii w czasie jej wakatu lub niemożności spełniania posługi przez proboszcza (kan. 539- 541), prowadzeniem parafii wspólnie przez zespół księży (542- 544) oraz wikariuszami parafialnymi (kan. 545- 552).

Teologiczno- prawną podstawę nowych przepisów stanowią uchwały Soboru Watykańskiego II i posoborowe dokumenty Stolicy Apostolskiej. Przedstawiają one nową koncepcję parafii jako wspólnoty wiernych, kierowanej przez pasterza, który działa w jedności z biskupem. Parafia wyraża w jakiś sposób „Kościół widzialny, ustanowiony na całej ziemi” (KL 42) przez to, że jest częścią Kościoła partykularnego (DA 10) i kształtuje wiernych w duchu przynależności do Kościoła powszechnego (DB 30a). Także obraz proboszcza się zmienił. Jest on pasterzem, który w byciu i działalności jest współpracownikiem biskupa (DB 30). Pełniąc we właściwy sposób, zadania nauczania, uświęcania i kierowania ludem Bożym, umożliwia dostrzec, że w parafii uobecnia się i spełnia Kościół powszechny i partykularny¹⁰. Powyższa koncepcja przesądziła o dokonanych zmianach w przepisach dotyczących parafii i duszpasterzy. Wyrażają się one m.in.:

- w przyjęciu różnych rodzajów rozwiązań w kierowaniu parafią podyktowanych potrzebami duszpasterskimi (kan. 517, 520);
- w podkreśleniu roli laikatu (kan. 529 § 2) oraz współpracy duszpasterzy i laikatu (kan. 519, 536, 537);
- w przyjęciu pojęcia urzędu kościelnego, reformie dotychczasowego systemu beneficjalnego i niezależności biskupa w obsadzaniu parafii (kan. 523, 531, por. kan. 1272);

¹⁰ J.A. Janicki, kom. do kan. 515: *The Code of Canon Law – A text and commentary*, New York 1985, s. 415-416.

– w podkreślaniu współodpowiedzialności wikariusza parafialnego i związanej z nią większej niż poprzednio stabilności (kan. 545 § 1, 548 § 3, 552).

1. Wspólnotowość wyrażona w przepisach Kodeksu

Kan. 515 w § 2 stwierdza, że parafia jest określoną wspólnotą wiernych, na stałe utworzoną w Kościele partykularnym, nad którą opiekę pasterską pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi.

Podobnie jak przepis poprzedniego Kodeksu kan. 216 § 1, również kan. 374 nowego zbioru przepisów poleca, aby każda diecezja lub inny Kościół partykularny zostały podzielone na „odrębne części czyli parafie”. Podczas gdy w Kodeksie Benedykta XV parafia była traktowana jako beneficjum złączonym z opieką duszpasterską, obecnie w kan. 515 § 1 akcentuje się, że parafia jest wspólnotą wiernych. Podkreślanie wspólnotowego charakteru parafii jest dla prawodawcy tak ważne, że o terytorialności parafii mówi dopiero w dalszej kolejności (kan. 518), by nie przysłonić jej właściwej natury.

Kanon w § 1 wylicza elementy kanonicznej parafii składające się na jej kościelne określenie. Są nimi:

- określona wspólnota wiernych w Kościele partykularnym,
- jej ustanowienie na stałe przez biskupa diecezjalnego,
- powierzenie duszpasterskiej pieczy nad nią proboszczowi, który jest jej własnym pasterzem,
- wykonywanie posługi w parafii ma miejsce pod zwierzchnictwem biskupa diecezjalnego.

Zasięg wspólnoty wiernych –parafii zostaje określony albo terytorialnie albo personalnie (kan.518).

Przepisy Kodeksu z 1917 r. dotyczące erygowania, znoszenia czy dokonywania zmian u istniejących parafii nastęrczały w praktyce wiele trudności. Dlatego Sobór sformułował kryterium dobra duchowego przy dokonywaniu tych innowacji (DB 32). W ślad za nim nowe dyrektywy wydał Paweł VI w MP Ecclesiae Sanctae¹¹, które później znalazły wyraz w instrukcji Kongregacji Biskupów „Eccle-

¹¹ Nr I, 21.

siae imago” z 22.02.1973 r.¹² Nowy Kodeks w krótkim sformułowaniu § 2 kanonu 515 te normy przejmując. Żąda aby biskup przed dokonaniem wymienionych w nim innowacji zasięgnął opinii Rady Kapłańskiej. Tylko nieznaczne zmiany (np. oddzielenie małej części terytorium) nie wymagają wspomnianej konsultacji. Instrukcję „Ecclesiae imago” oraz MP Ecclesiae Sanctae można nazwać antycypowanym komentarzem do kan. 515 § 2¹³.

Nabywanie kościelnej osobowości prawnej przez parafię, o której mówi kan. 515 w § 3, jest potrzebne z tego powodu, że parafia jest nie tylko wielością osób lecz wspólnotą – gminą religijną, która posiada określone prawa i obowiązki. Otrzymuje je niejako automatycznie z chwilą erygowania jej zgodnie z przepisami prawa kościelnego. Przyznanie jej statusu osoby prawnej w rozumieniu prawa polskiego następuje, w oparciu o Ustawę z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w PRL, z chwilą pisemnego powiadomienia kompetentnych władz wojewódzkich o fakcie utworzenia parafii¹⁴. Zdaniem J.A Janickiego kościelna osobowość prawna powoduje, że prawa i obowiązki parafii może zmienić tylko władza kościelna¹⁵

W odróżnieniu od parafii erygowanej na stałe według kan. 515 § 1 w kan. 516 § 1 prawodawca mówi o parafii tymczasowej, w Kodeksie określonej jako wspólnota na kształt parafii (quasiparocia), która tej stałości nie posiada. Ustanowić ją może biskup diecezjalny ze względu na potrzeby wiernych. Jest rozwiązaniem przejściowym przygotowującym do utworzenia w przyszłości parafii lub rozwiązaniem zastępczym, gdy z uwagi na szczególne okoliczności erygowanie parafii nie wchodzi w rachubę. Oprócz wspomnianej tymczasowości posiada ona wszystkie pozostałe elementy kanonicznej parafii. Dlatego też przysługuje jej kościelny status prawny przewidziany

¹² Nr 177 i 178 ; Posoborowe Prawodawstwo Kościelne (=PKP), t.VI, z. 1, Warszawa 1975.

¹³ L. De Echeverria, kom. do kan.515: Código de Dercho Canónico – Edicion bilingue comentada, Madrid 1993, s. 278.

¹⁴ Art. 7,8 i 13: Dz. U. Nr 29 poz. 154.

¹⁵ Kom. do kan. 515: jw., s. 416.

dla kanonicznych parafii¹⁶. Kodeks z 1917 r. mówił o niej w odniesieniu do terenów misyjnych. Parafiami tymczasowymi nazwał jednostki, na które należało dzielić wikariaty apostolskie i prefektury apostolskie (kan. 216 § 3). Obecnie powołanie do życia parafii tymczasowej jest pozostawione roztropnemu uznaniu biskupa diecezjalnego. Ustawa z 17.05.1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w PRL uznaje osobowość prawną parafii tymczasowej po poinformowaniu kompetentnej władzy wojewódzkiej o jej utworzeniu przez biskupa diecezjalnego¹⁷.

W kan. 516 § 2 prawodawca zobowiązuje biskupa diecezjalnego, by tam gdzie nie można erygować parafii lub parafii tymczasowej, w inny sposób zapewnił wspólnocie opiekę duszpasterską. Przepis daje możliwość zabezpieczenia potrzeb duchowych pewnej wspólnoty przez skierowanie do niej duszpasterza (por. kan. 564), co może mieć formę wikariatu terytorialnego z częściową samodzielnością lub wspólnoty czy misji personalnej. Wyrażenie w § 2 „w inny sposób” wskazuje na różnorodność możliwych rozwiązań. Tworzenie takich misji duszpasterskich np. dla imigrantów zalecała instr. *Ecclesiae imago*¹⁸. Przepis § 2 jest prawną odpowiedzią na zapotrzebowanie wyrażone w wielu krajach w różnych rozwiązaniach praktycznych. Kan. 518 stwierdza, że zasadniczo parafia winna być terytorialna, a więc obejmująca wszystkich wiernych określonego terytorium. Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium albo z innego jeszcze powodu. Ścisłe zachowanie kryterium terytorialności wśród wiernych jest często sztuczne. Terytorialność według zasad reformy KPK posiada charakter określający parafię a nie ją konstytuujący¹⁹.

Kryterium terytorialnego określenia zasięgu parafii była zasadą wyrażoną w kan. 216 § 4 Kodeksu z 1917 r. Obowiązuje ona również w nowym Kodeksie. Jednak obecnie odejście od niej i erygowanie parafii personalnej jest łatwiejsze.

¹⁶ H. Paarhammer, *Teilkirchen und ihre Verbände*, Kap. VI – Pfarrei, Pfarrer und Pfarrvikare, kom. do kan. 516 nr 2: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, wyd. K. Lüdicke, Essen 1984.

¹⁷ Art. 8, 13: Dz. U. Nr 29, poz. 154.

¹⁸ nr 174, 183: PPK jak w przyp. 12.

¹⁹ *Communicationes* 1 (1969), s. 84.

W starym prawie erygowanie parafii personalnej napotykało na trudności. Jej utworzenie dla wiernych innego języka czy narodowości wymagało specjalnego indultu Stolicy Apostolskiej. Dopiero konst. apost. Piusa XII „*Exsul familia*” z 1.08.1952 r.²⁰ to ograniczenie zniosła. Kryterium dobra duchowego wiernych, nowe normy i potrzebny klimat wniosły w tę dziedzinę dokumenty soborowe (DB 32) i posoborowe²¹. Instrukcja *Ecclesia imago* podkreśla kompetencje biskupa diecezjalnego w tworzeniu zarówno parafii terytorialnych jak i personalnych zależnie od potrzeb wiernych. Tę dyscyplinę przejął Kodeks z r. 1983. Sformułowanie kanonu wskazuje na to, że gdy istnieją racje biskup nie tylko może ale powinien tworzyć parafie personalne. Oprócz odmienności rytu, języka i narodowości także inne przyczyny mogą spowodować ich erygowanie. Tak mogą powstawać parafie dla wojskowych, studentów i pracowników wyższych uczelni, zatrudnionych i leczących się w zakładach leczniczych itp.

Kan. 518 z jednej strony jest owocem przedstawionej ewolucji, z drugiej strony – konsekwencją duszpasterskiego spojrzenia na funkcję parafii.

3. Dzięki odkrytej wspólnotowości parafii ku jej wymiarowi wewnętrznoduchowemu

Główną wymową treści kanonów 515, 516 i 518 jest to, że parafii nie można sprowadzić do roli administracyjnej jednostki w diecezji. Uwydatniono w nich, że jej istota spoczywa w tym, że jest ona wspólnotą osób. Ze względu na dobro tej wspólnoty osób jest ustanawiana. Tak rozumiana parafia jest podstawową prawną jednostką w Kościele partykularnym, ukierunkowaną na duszpasterstwo. Obok niej pod względem organizacyjnym istnieją inne jednostki duszpasterskie również służące jakiejś wspólnotie wiernych²². Ze względu na duchowe dobro wiernych i ich wspólnoty są powoływane do życia parafie czy parafie tymczasowe o charakterze terytorialnym lub personalnym jako autonomiczne jednostki duszpasterskie. Ten cel przyświeca także ustanowieniu struktury z niepełną samodzielnością,

²⁰ AAS 44 (1952) s. 649-704.

²¹ ES I, 21 § 3; instr. *Ecclesiae imago*, nr 176.

²² Por. H. Paarhammer, dz. cyt., kom. do kan. 515, nr 2.

o której mówi kan. 516 § 2. Podobnie jak samodzielne jednostki wspólnoty wiernych, również ta jest pomyślana jako centrum apostołstwa i miłości²³.

Dla parafii i jej podobnych jednostek konstytuującym elementem są wierni, ujmowani jednak nie kolektywnie jako jednakowo traktowani jej członkowie. Każda osoba współtworząca parafię jest inna, nie tylko pod względem osobowościowym, lecz także udotowaniem różnymi darami i zadaniami oraz odpowiadającymi im obowiązkami i uprawnieniami. Dzięki proboszczowi czy innemu powierzonemu duszpasterzowi tworzą oni zadaną im jedność i winni współpracować w urzeczywistnieniu Kościoła²⁴.

Chociaż parafia lub jej podobna wspólnota wiernych obejmuje zasadniczo ochrzczonych katolików to jednak z natury swej naznaczona jest duchem dynamiczności i misjonarską relacją do własnej wspólnoty (*ad intra*) i osób spoza niej: niekatolików, nieochrzczonych i tych, którzy opuścili Kościół (*ad extra*). W kan. 528 §1 i kan. 771 § 2 Kodeks wyraźnie poleca, zaś Jan Paweł II w swoich przemówieniach przypomina²⁵, że parafia ma być otwarta i oddziaływać na „ludzi spoza” na sposób przyciągającego magnetyzmu²⁶.

Wspólnota wiernych jest przedmiotem i racją tworzenia parafii. Zaś wspólnotowość bycia parafian, wyrażająca się w adekwatnej ich relacji do Boga, Kościoła, parafii i siebie nawzajem jest celem jej istnienia. W realizacji tego zadania nie może zabraknąć atmosfery otwartości i dialogu oraz uwzględnienia przysługujących wiernym praw i obowiązków. W tej przestrzeni ma się rozwijać chrześcijańska jakość istnienia i działania²⁷.

WNIOSKI- ZAKOŃCZENIE

Czynne uczestnictwo wiernych w życiu parafii, do której należą i która ich jakoś „niesie”, jest wyrazem ich współodpowiedzialności za tę wspólnotę.

²³ Instr. „Ecclesiae imago” nr 174: PPK – jak w przyp. 12.

²⁴ H. Paarhammer, dz.cyt., kom do kan. 515 nr 5a–c.

²⁵ Tamże, kom. do kan. 515 nr 5a-c; Jan Paweł II, Przem. z 21.04.1993: L'Ossevatore Romano, wyd.pol.,1993, nr 7, s.42-43.

²⁶ H. Paarhammer, dz. cyt., kom. do kan. 515, nr 5f.

²⁷ Tamże, kom. do kan. 515, nr 5d.

Docenienie przez wiernych roli wspólnoty parafialnej w ich ludzkim i chrześcijańskim rozwoju, znaczenia wzajemnego respektowania uprawnień i obowiązków w aktywności parafialnej, zarówno na linii wierny – wierny jak i na linii duszpasterz – wierny i odwrotnie jest szczególną potrzebą czasu i winno stać się przedmiotem dokształcania osób świeckich i duchownych.